

Embersors

FELSÍRNAK ÁLMUKBAN

K O N T R A F E R E N C

Rám maradt ez a ház, és egy kis nyugdíjat is kapok a második férjem után, aki kőműves volt. Tizenhárom évig éltünk együtt. Markónak hívták, mároki sokác létére kitűnően beszélt magyarul is. Már eltemetett két feleséget, amikor megismerkedtünk. Az elsőt, aki egyébként egy évvel volt idősebb nálam, Annusnak hívták. Tüdőbajban halt meg, fiatalon. Egy fiuk született, aki most éppen a harmadik feleségével él. Úgy látszik, ez is családi hagyomány. Jóban vagyunk, gyakran benéznek, egészen közel lagnak. Néha elhozzák a kisgyereket, ha mennek valahova, szívesen vigyázok rá.

Major Julisnak hívták a megboldogult uram második feleségét. Neki is a második házassága volt. De a szíve nem bírta soká, már nem élt, mire Marko a fogságból hazatért.

Özvegyasszony voltam, amikor megismerkedtünk. Akkor költöztem Pélmonostorra. Nekem már ez az otthonom. Marko vastagbélrákot kapott, és meghalt hatvanöt évesen.

Apámat Szabó Pálnak hívták; anyám lánykori neve Pálinkás Borbála volt, iszonyúan sokat gürcölt a családjáért, korán ráment az egészsége. Sokat szenvedett a részeges urától, mint a legtöbb darázsi asszony. Amikor az öcsém megszületett, úgy éreztem, engem félrelökött, mivel az újszülött elvonta rólam a család figyelmét; fájt, hogy őt szeretik, nem engem. Kifakadtam, hogy velem senki nem törődik. Önző módon csüngtem anyámon, birtokolni akartam, mint minden gyerek, aki elvárja, hogy csak vele foglalkozzanak. Aztán azért fokozódott bennem a félelem, mert bántott, hogy elveszítem. Súlyos beteg lett. Hiába hívtuk Markovič doktort Batináról, nem segíthetett. Akkoriban nagyon sokan kaptak a hegyen tüdőbajt. Tízéves voltam, amikor 1933. szeptember 23-án meghalt az édesanyám. Sohasem felejttem el azt a rettenetes napot. Egy hé-

tig haldoklott már, mégsem hittük, hogy ilyen korán itt hagy bennünket. Mondogatta: mi lesz veletek. Felrémlik előttem ma is aggódó tekintete. Jószívú volt, mindenki szerette. Ő példa maradt előttem. Azt hiszem, az ő természetét örököltem.

Apám, ahogy megözvegyült, Bezdánból hozott új asszonyt. Nem panaszkodhattam rá, sok mindenre megtanított; szófogadó voltam, nem úgy, mint a testvérem, aki folyton hadban állt vele: ami a szívében, az a száján. Apám régtől hurcolt magában mindenféle nyavalyát. Még a tizennégyes háborúban sérvet kapott. Albániában került hadifogságba. Azt mesélte, annyira éhezették őket, hogy a tiszték lovainak ganéjából ették ki az egészben maradt kukoricaszemeket. És jött a második háború. Apám folyton az oroszoktól félt. Negyvennégyben halt meg. Alig bírtuk eltemetni. Dübörögtek az ágyúk, fölöttünk süvöltöttek a repülőök. A gyász nép a sírok közt hasalt, amíg elhúztak az égen a vadászrepülőök.

Akkor már a pincébe költöztünk. Fent laktunk a szurdokban. Ismerősök jöttek menedéket kérni, sokaknak találat érte a házat. Különbem sem volt tanácsos a faluban maradni. Batina felől szüntelen fegyverropogás hallatszott, a visszhang körbejárta a hegyet. A németeket jobbra csak visszavonulni, menekülni láttuk. Aztán jöttek az oroszok, hoztak a pincébe néhány sebesültet. Közben szállingóztak a partizánok is. Egyre közelebb került hozzánk a front. Rengett a föld. Bemenekültünk a pincébe. Több tucat ember szorongott a petróleumlámpa fényénél. Ismerősök, rokonok, olyanok is, akiket sosem láttam. Csak egymás lélegzését hallottuk két robbanás között. Az apósom apja azt mondta, ő már öregember, nem ingázik folyton háztól pincéig, hanem marad a konyhában. Ugyan neki miért esne baja? Aztán elcsendesedett a környék. Amikor visszamentünk a konyhába, láttuk, hogy az öreg dermedt tekintettel ül a tűzhely mellett a széken. Főbe lőtték az ablakon keresztül. A ház mellett vezetett el egy meredek ösvény, azon jártak a katonák a hegyre. Estig ott ült a széken, nem is csuklott le. Ült mereven a sötét vérfolttal a fején. A férfiak sírgödört ástak az istálló mellett. Az is volt a kívánsága megboldogultnak, hogy olyan szegénységben legyen eltemetve, amilyenben élt. Hónapok múlva, amikor elment a háború, amikor lett volna rá lehetőség, hogy átkerüljön a temetőbe, akkor már én nem engedtem megbolygatni, hiszen egy pusztá lepedőbe csavarva temettük el, se koporsó, semmi; nyári kánikulában nem hagytam újra kitakarni. Inkább pihenjen ott békében.

Balla Palinak hívták az első férjemet. Még fiatal házasság voltunk, amikor elvitték a partizánok. Itt, a Drávaszögben harcolt a Petőfi brigádban. Nem sok választási lehetősége volt: szökni vagy „önként” menni a többiekkel. Sokan átszöktek Magyarországra, mindössze

néhány kilométerre laktunk a határtól. Voltak, akik a hegyen bujkáltak, és ha megtalálták, agyonlőtték őket. Pali azt mondta, mindegy, hol találja meg a golyó, ő bizony nem bujkál présházakban, szárkupacokban. Tudta, hogy érte jönnek, felhúzta a nagykabátját, az új csizmáját, ment a többiekkel. Aztán hosszú csend következett, tépelődés, hogy vajon mi lett vele.

Húsvét előtt hallottuk a hírt, hogy Petárdán táboroznak. Gyula bácsi jó ismerősünk volt, ő a két fiát kereste. Azt se tudta, merre induljon utánuk. Felültem az öreg mellé a bakra, egy ló húzta a szekeret. A háború közepén kanyargott a kocsit, baktattunk szeretteink után, akár az elátkozottak. Aki látott bennünket, azt mondta, megháborodtunk. Ijesztgettek bennünket, hogy fogságba ejtenek, elhurcolnak, kihasználnak, agyonlőnek, minden katona egyforma. De mondhatták nekem! Odaértünk Petárdára. A csapatok már továbbmentek, mondták az ottaniak, talán Lócs felé vonultak. Erre rögtön visszafordultunk. Úttalan utakon zötyögtünk távoli rakétavillanások és robbanások közepette, mentem Pali után a lélekvesztőn, bizonytalan csónakunk úszott a sárban, a szitáló esőben. És megtaláltam a férjem. És boldogok voltunk. Otthon az anyósom azzal fogadott, miért nem beszéltem rá, hogy szökjön át, mert ezek úgyis megölik. Megharagudtam rá, és azt mondtam neki, ha látni akarja a fiát, látogassa meg, azt mond neki, amit akar, tőlem ne várja el, hogy dezertálásra biztassam. Két nap múlva újra útnak indultam, akkor már a kislányunkkal meg anyóssal. Lócsön bementünk a parancsnokságra. Egy tiszt ránk rivallt, hogy mit keresünk itt, megháborodtunk. A brigádot kivezényelték a frontra, a németek áttörtek a Dráván. A tiszt parancsára azonnal haza kellett indulnunk. Mire az egylovas szekerünkkel hazaértünk, már az egész Darázs azt beszélte, hogy elfogtak bennünket az oroszok.

Anyósom továbbra sem fért a bőrébe, küldött megint, hogy menjek, és biztassam szökésre Palit. Gyula bácsit meg az nem hagyta nyugton, hogy mit sem tudott fiai hollétéről. Két hét múlva szólt, hogy ő bizony útra kel megint, nem fél senki fegyverétől, lennék-e az útítársa. Gyula bácsinak igencsak megtévesztő lova volt. Fialal és erős állat, nyugtatott meg, amikor először megpillantottam. Szerencsére mindez egyáltalán nem látszott meg rajta, inkább valami vén gebének tűnt csúnya, szeszinű, gubancos szőre miatt. És azért mondom, hogy „szerencsére”, mert ha nem látszott volna olyan vénnek, régen elrekvirálták volna, mint a legtöbb jó lovat a faluban, a partizánok nem kérdezték, kié. Ismét csak kósza hírek nyomán keltünk útra, senki sem tudott a brigád hollétéről biztosat mondani. Elhullott jószágokat, felégetett házakat láttunk útközben. Dűlőutakon haladtunk előre, sokszor gondolomra és makacsul. Kisebb-nagyobb alakulatokkal találkoztunk. Talán Bolmánban vannak, azt

mondták, és hagytak bennünket továbbmenni. Most meg sem rökönyödtek rajta, hogy hova keveredett ez a két szerencsétlen. A mondott helyen meg is találtuk a Petőfi brigádod. Gyula bácsi előtt akkor már világos volt, hogy hiába keresi a fiait a partizánok között. Tudomásul kellett vennie, hogy a szóbeszéd mégiscsak igaz, a fiai átszöktek Magyarországra. Céltalan a keresgélés. Mégsem akart rögtön hazamenni, előbb Palit találjuk meg. Egész éjszaka lóttak. Nem is tudom, hol volt az eszem... Másnap reggelig ott maradtunk a front mögött. Hajnalban visszarendelték a katonákat Petlovacra. Masíroztunk a csúnya lóval a szakasz után. Megérkeztünk a tizenötös házszám elé. Pali is megkapta a fejadagját. Mondtam neki, amikor kettesben maradtunk, hogy mit üzen az anyja. Örültség, dehogy hallgat rá, hiszen a saját szemével látta, mit csinálnak azokkal, akik szökni mertek. Szó sem lehet róla, jobban szeret bennünket annál, mintsem hogy kockáztassa az életét. Talán nem is tart már soká a háború, és hazajön. Mert otthon akar lenni, nem idegennek maradni valahol más földön. Így hangzott tehát a válasza. Hazamentem a hírral.

Batina felől még mindig lövöldözés hallatszott. Az oroszok sebesülteket pakoltak a kocsikra, velük együtt dunnát, vánkost, amit a házunkban találtak. Harmincheten laktunk akkor a pincében. A szobák pedig tele orosz katonával. Az öregasszonyok söri-móriztak körülöttük: sütöttek-főztek nekik, és megpróbálták velük elhitetni, hogy a pincében csak magatehetetlen öregemberek és gyerekek vannak. Nyilván gyanút fogtak, hogy éppen a lényegét titkolják előlük, ezért egyszer bejöttek a pincébe batrilámpával, az arcunkba világítottak. Körülnéztek, nem bántottak senkit. Utána azt mondták, csak azt ellenőrizték, hátha kémekeket bújtatunk.

Egy hét múlva újra útra keltünk a csúnya szőrű lóval. Le se csuktakolta szegény párát a Gyula bácsi, hogy még vénebbnek és magatehetlenebbnek tessék. Sebesülteket szállító szekérkaravánnal találkoztunk. A bolmáni parancsnokságon megtudtuk, hogy a környéken heves harcok folytak, veszélyes tovább menni, forduljunk vissza, amíg jól van dolgunk, ne kísértsük a jó istent. Most már ugyan kiabálhatnak ránk, gondoltam magamban, és elindultunk a sistergő rakéták irányába. Kosaramban vittem a frissen sült kenyeret, a szalonát meg a bort. Hát odaértünk! Mondtuk az egyik katonának, hogy kit keresünk. Átordított a túlsó lövészárkba. Aztán hallottam megint, hogy mondják: Balla, gyere, megjött a feleséged! Erre már hallottam a választ is: csak nem ment el az esze?! Pedig igazán nem volt mit félni, már régóta egyetlen fegyver sem dördült el, nyugodt, csendes volt minden. És jött felénk a lovával, amely kétkerekű kurucát húzott, megrakva lószerral, kézigránáttal. Az arca olyan kormos volt, akár egy kéményseprőé. Erősen a szemembe nézett, és azt mondta: megbolondultál,

legalább a gyerekre gondolj! Ez nem játék, megmondtam a múltkor, hogy ki ne mozduljatok otthon a pincéből!

Rám parancsolt, hogy ilyesmi többé elő ne forduljon. Sokan odajöttek hozzánk a katonatársai közül, még a nevékre is emlékszem: Herold Antal bajmoki borbély levelet küldött tőlem, aztán Batinánál átküldtem Bácskába. Hálás volt érte nagyon, mert az én közvetítésemmel így adott magáról először életjelt a családjának. De én vittem a topolyai Baranyi Ferenc levelét is. Az otthoni ruha már mindegyikükről leszakadt, volt, aki félig mezítláb járt, vagy klumpában, vagy csak egy zsákdarab volt a lábára tekerve, és a bokájánál manillával megkötve. Rongyos, elcsigázott emberek ültek a lövészárók szélén. Szétoztottam az ételt, amit vittem.

Hazafelé egy teremtett lélekkel nem találkoztunk, mivel Gyula bácsi egy kevésbé ismert dűlőutat választott. Ezen hamarabb is hazértünk.

Néhány nappal később egy esős éjszakán a szomszédokkal együtt a konyhában ültünk, akkor már kimerészkedtünk a bedohosodott pincéből. A sötétben gyanús hangokat hallottunk. Két árnyék lopakodott a falon. Jó ideig semmi nem történt, aztán megint valami nesz. És bekopogott valaki az ablakon. Töprengve néztünk egymásra a félhomályban. Pavle, otvori vrata, ja sam, mondta az ismerős hang, akinek viszont fogalma sem volt szemlátomást arról, hogy a férjem éppen hol van. Sovaković Stipát jól ismertük, jóban voltak a férjemmel, mároki sokác volt. Éjszaka szöktek át a hegyen egy horvát katonatársával. Civil ruhát kértek. Kerestem is mindjárt nekik a szekrényben. Passzolt rájuk a Pali ruhája. Átöltözve folytatták útjukat. Átálltak a partizánokhoz. A háború után Stipa öntudatos kommunista lett, agitált mindenkit, a szerveződő új hatalom embereként hangosan hirdette a szocialista eszméket. A két falu, Darázs és Márok előljárója lett. Szervezte többek között a beszolgáltatást is. Elhajtották a disznainkat meg a hasas göbét. Legszívesebben megkérdeztem volna tőle, hogy miért felejtette el azt a háborús éjszakát, amikor a barátjával bekopogtak hozzánk civil ruhákért, akkor én nem sajnáltam a férjem ruháit odaadni. Persze nem kérdeztem tőle semmit, csak magamnak ártottam volna vele. Érdekes, hogy nem is a hegybeli magyarokkal akadt vitája, azok húzták csendben az igát, beletörődtek lassan mindenbe, nem úgy a mároki sokácok, az övéi. Bizony, nem féltek leleplezni köpönyegforgatását és harácsolását. A szemébe mondták, mit gondolnak róla. Ő közben zsarolással gyűjtötte maga köré az embereket. A beszolgáltatások alatt még többen szembeszálltak vele. Hiszen a falubelije ismerték mezítlábas korától. Emiatt a sokácok közt egyre nagyobb, egyre élesebb lett a torzskodás. Egyik éjszaka, amikor Stipa hazafelé tartott, valaki lelőtte. Senki nem tudta pontosan, mi történt.

A vágóhídnál találtak rá a szederfa tövében. Láttam kiterítve, a birkákat hajtottam arra reggel, nyáron kiadtuk őket a nyájba. Nagy csődület jött össze. Nyomozás indult. Az egyik indulatos ellenségére terelődött a gyanú. El is vitték, a kihallgatás alatt kiverték a fogait. Azt állította, hogy nem ő lötte le. Sohasem derült fény a gyilkosságra.

A búzánkat sikerült elrejtetni a padláson. De az erős, sárga lovunkat elvitték. Átvészelte szegény a háborút, és békében konfiskálták el tőlünk. A robbanások, lövöldözések az állatok idegeit is megviselték. A sárga lovunk a préházba kötve rettegte végig a harcokat, nyilván ösztönösen megérezte, mi történik. Idétlenül rángatni kezdte a fejét. Zuhanást ha hallott, már két lábra állt, és dühöngött, nyerített, képes volt elszagatni az istrángját, le sem lehetett egyhamar csillapítani. Kiszámíthatatlan volt, nem lehetett előre tudni, mitől kap ilyen rohant.

Elfelejtettük a háborút, el a zadrugát. Pali ha berügött, ráhagytam, elkerültem, mentem a dolgomra. Három hold hazai szőlőnk volt. Egymásba öltöttük az éveket. Végül a tüdőrák vitte el ötvenöt éves korában szegény első uramat. Az ital lett a veszte, mert egyszer aratáskor lement a pincébe, és leforrázta a tüdejét hideg borral, tüdőgyulladást kapott, és nem is állt talpra többet. Az öcsém is csak olyan lett, mint a többiek a darázsi hegyen. Szereti az italt. Nem tud eljönni hozzám. Pedig itt volt Pélmonostoron. Pírongattam is, amikor legközelebb találkoztam vele, hogy csak a sarki kocsmáig jutott el, de hiába, nem bír magának parancsolni.

Gyurin Juliannának hívnak a második férjem után, 1922. július 9-én születtem Hercegmárokön. Inkább másokról szeretek beszélni, az én személyem kevésbé érdekes. Nem a múlt a fontos számomra. Más korombeli, befelé forduló emberekkel szemben én nem visszafelé tekingetek. Nekem most az a fontos, hogy itt vannak a lányok, akiket fel kell tiszteességgel nevelnem. Gondoskodni arról, mit tesztek holnap az asztalra. Mindegyikük máskor megy iskolába, máskor jön haza. Az adagokat félre kell tenni, aztán újramelegíteni. Sütőm is kell valamit. Nem érdemes keveset készítenem, mert mindnek kell, hogy jusson. Nem tudnám megállni, hogy éhen nézzen valamelyikük. A lányoméknak holnap vágnak disznót Darázson, és én nem mehetek el segíteni, mert nem hagyhatom itt a lányokat magukra. Miattuk sok mindenről le kell mondanom, mégsem mondhatom, hogy terhemre lennének. Velük nem érzem magam egyedül. Van célja, értelme minden napomnak. Sohasem szerettem egyedül lenni, csak magammal foglalkozni. A magányosság nálam nincs rosszabb. A gyerekek életet hoznak a házba.

Sokáig csak ketten éldegéltünk itt, és egyre magányosabbnak éreztük magunkat. Nem is tu-

dom már, melyikünkben vetődött föl először – úgy tizenhat évvel ezelőtt –, hogy vállaljuk két kislány nevelését. A Vöröskereszt azóta is gondoskodik az utánpótlásról. Nem is tudom pontosan, tizenhárom vagy tizennégy gyerek fordult meg nálam. Drávaszögi falvakból jönnek, a legtöbben gyógypedagógiára járnak, itt, Pélmonostoron. Megpróbálok számukra igazi otthont teremteni, amíg befejezik az általános iskolát. Humánus okokra hivatkozva nemigen buktatják meg őket, a továbbtanulás az ő esetükben azonban sokkal nehezebb. Nemigen alkalmasak arra, hogy középiskolába járjanak. Nem is érdekli őket a tanulás. Az a céljuk, hogy minél hamarabb férjhez menjenek, ebben látják a jövőjüket, hiszen nincs hova menniük. Érthető módon mindannyian igazi otthonra, családra vágnak; persze inkább csak elképzelik, mert nemigen volt benne részük. Ezekből a korai, elszigetelt házasságokból gyakran hasonló szellemi képességű gyerekek születnek; így folytatódik az ördögi kör. Legtöbb esetben mögöttük is idegbeteg, alkoholista vagy csökkent szellemi képességű szülők állnak. Lényegében őket kellene pótolnom, megadni nekik azt, amit ők nem tudtak. Amíg nálam vannak a gyerekek, az otthont kell nekik egy személyben nyújtanom: főzök, mosok rájuk, megtanítom őket a ház körüli munkákra, alapvető viselkedési normákra, nyesegetem róluk a vadhajtásokat, a beléjük rögződött rossz szokásokat. Szülői értekezletre járok, magolom velük a verseket, kívülről tudom a leckét, hiszen évről évre ugyanazokat a tankönyveket forgatom velük együtt. Örülök, ha jó osztályzatot hoznak haza, és szomorúan veszem tudomásul, ha valamelyikükből a legnagyobb igyekezetem ellenére sem lesz semmi. Tehetetlennek érzem magam, annak ellenére, hogy tudom: nem mindegyik alapanyag alkalmas arra, hogy embert faragjanak belőle. A „defektes” iskola pedagógusaival minden problémát megbeszélék. Még segíteni sem lehet mindegyiküknek. Sokan le is morzsolódnak útközben. Vannak egészen szélsőséges esetek. Olyanok, akik legfeljebb a nevüket tudják csak leírni. Legtöbben még a véce használatát sem ismerik, amikor hozzám kerülnek. Érzelmileg labilisak. Furcsa viselkedési minták ragadtak rájuk. Többnyire zárkózottak. Felsírnak álmukban.

A legtöbb kislány – mivel nálam csak lányok vannak – valamilyen örökölt szellemi terheltséggel érkezik, sokszor csonka családból. Ha senki nincs, aki gondoskodjon az iskoláztatásukról, akkor a Vöröskereszt látja el őket cipővel, ruhával, tankönyvvel.

Ha rendes családról van szó, a szülők vonakodnak a gyereküket gyógypedagógiára adni, szégyellik a dolgot. Ők a pedagógusok közbenjárására kerülnek át. Például itt van a kis Katica: hiába ruházzák, megvesznek neki mindent, a gyerek nem fejlődik, egyszerűen semmi nem köti le a figyelmét. Amíg a többiek játszanak, babaruhát varrnak, hímeznek,

addig ő csak motyog maga elé, rá se hederítve a társaira. Még a boltba se tud egyedül elmenni. Örülnék, ha legalább olvasni megtanulna rendesen.

Ahány gyerek, annyi eset. A legkülönbébb okok miatt kerülnek hozzám rövidebb-hosszabb időre. Egyikük hónapokig azért lakott nálam, mert az egyetlen hozzátartozója, a nagyanyja, aki a gondját viselte, eltörte a lábát, így még magát sem tudta ellátni.

Az egyik csúzai kislány – kétségtelenül talpraesettebb volt a társainál – világosan látta családjá helyzetét: anyja elhagyta őket, apja alkoholista lett. A kislány bement az irodába, és kérte, hogy a hűgát is nálam helyezték el, mert itt kapnak rendes ruhát, lábbelit, mindent, amire szükségük van. Sajnos, a kisebbiken hamar kiütköztek a terhetség jelei, de a nővére egyre tanulásra biztatta. Vannak egészen jó példák is. A jagodnjaki kislány most kitűnő tanuló.

Talán mondanom sem kell, hogy a cigány családok körül kallódik szülők nélkül a legtöbb gyerek. Amikor a kis Petrović Rosa megszületett, az anyjának már két gyereke volt két különböző apától. A kislány hiába született törvényesen, rá is mostoha sors várt. Az anyja néhány hónapos korában egy zsákba gyömöszölte, kitette az árokba, és sorsára hagyta. Valahogy tudomást szerzett erről az apa, megmentette a gyereket. Alkoholista létére gondoskodott róla egy ideig. Aztán hozzám került. Az anyja újra férjhez ment, sohasem látogatta meg a kis Rosát. Hosszú ideig úgy tűnt, teljesen magára marad. Egyszer mégis eljött az apja látogatóba, hozta az új élettársát is magával. Ültek az asztalnál, beszélgettek. Magukra hagytam őket. Elmúlt lassan a délután, és egyre hevesebb szóváltásokra lettem figyelmes. Nem értettem, min kaptak hajba, mert cigányul mondták, de aztán kézzel-lábbal, és a férfi ütni kezdte az asszonyt. Nem nézhettem tovább tétlenül, kitessékeltem őket a házból. Megdöbbsent ezeknek a felnőtteknek ez a felelőtlenége, csak magukra gondolnak. A többi kislányt is alig tudtam lecsillapítani, napok múlva is előhozták az esetet. Biztonságra vágnak. Az érzékenyebb idegrendszerűek különösen veszélyeztetettek.

De történnek más szörnyűségek is a dárdai Novo naseljében, közismertebb nevén a cigány negyedben. Onnan került hozzám Marija is. Minden tudatlansága és modortalansága ellenére látszott rajta, hogy a káromkodás csak védekezési mechanizmus, valójában érzékeny gyerek; többnyire riadt és visszahúzódó volt. Mindentől félt és felsírt álmában. Csúfolták a többiek, mert holdkóros volt, éjszaka felkelt az ágyából, és olyankor nem tudta, hova megy, mit csinál. Próbáltam rájönni, mi okozza mindezt. Egyik nap azt olvastam a Glas Slavonijében, hogy gyilkosság alapos gyanújával letartóztatták Marija édesanyjának két öccsét.

Megtudtam még azt is, hogy a két család között hosszú évek óta folyt a gyűlölködés és a leszámolás. Évekkel ezelőtt éppen Marija anyját szúrták hasba. Most pedig a két fivér verte agyon az ellenséges családhoz tartozó férfit a temetőben. Senki előtt nem lehetett kétséges, mi jár egy ilyen kegyetlen módon elkövetett gyilkosságért. Kitérték az áldozat végtagjait, aztán sorsára hagyták. A kutyája szűkölt csak mellette. Így találtak rá másnap vérbe fagyva egy fejfa árnyékában. Marija persze tudott a dologról, a részleteket tőle hallottam. A kocsmában kaptak össze valamin, heves vérmérsékletűek valamennyien. A fiú hazament a bátyjáért, hogy emennek elhúzzák a nótáját. Bevárták a temetőnél. Marija csak azt reméli, hogy a nagybátyjait mégsem ítélik el, hiszen az áldozat nagyon gonosz ember volt. A kislány most hatodikos. Soha egy ujjal nem nyúltam hozzá, de tegnap olyan csúnyát talált mondani nekem, hogy ráütöttem a szájára. Erre ő úgy megvágott, hogy tenyérnyi kék folt lett rajtam. Nekem sosem szabad haragudnom. Érdekes: kék szemű cigánylány. Külön szobába kellett tennem, mert gyakran kiabál álmában. Egyik éjszaka azt kiabálta: jaj, de nagy vagyok, és a többiek nevettek rajta.

A gyerekeket nagyon kell szeretni. Legtöbbjük éppen ebben szenvedett hiányt, és ez nyomot hagyott rajtuk. Látom mindegyikükben az egyenetlenséget, javítani rajtuk csak ritkán tudok. Az igazi szülőket mégsem helyettesíthetem. Csak figyelem azt, ami beléjük szorult. Amit mások elrontottak, azt nehezen lehet helyrehozni. Főleg akkor, ha visszakerülnek eredeti környezetükbe. Van, aki minden hétvégét otthon tölt, van, aki csak a szünidőt, és olyan is van, aki még azt sem, mert nincs hova mennie. A hercegszöllősi Anita nagyon szeretett itt lenni. Amikor eltört a karom, azt mondta: én magát nem hagyom itt, hiába jön a szünidő. Azóta sem múlik el ünnep, hogy ne írna legalább egy lapot. Gyakran meglátogat.

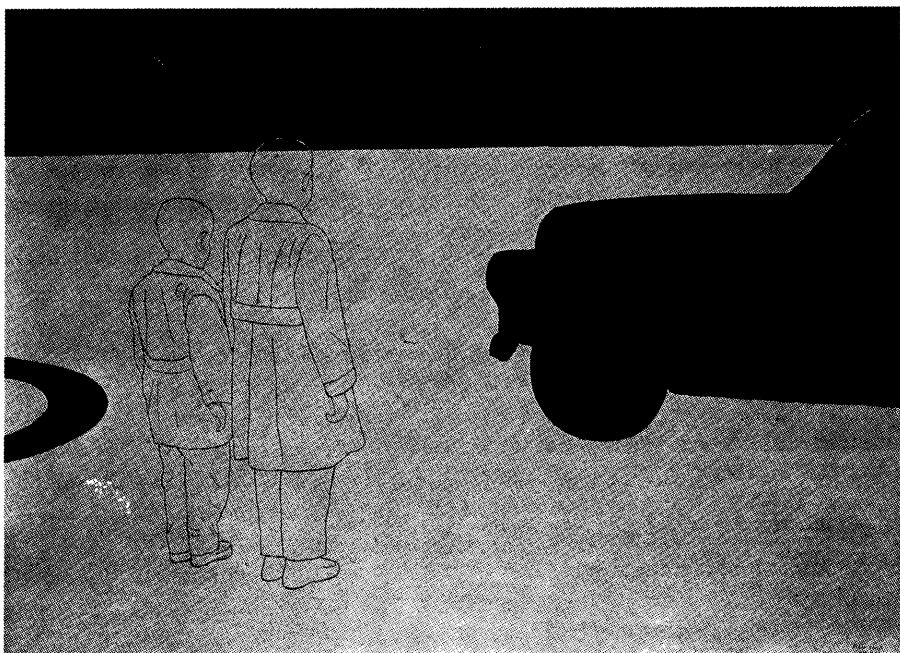
Lucia kivételnek számít, mert ő középiskolásként került hozzám. A szülei akkor már elváltak. Vendégmunkások voltak Németországban. Szép házat építettek itthon. Az apa jóval fiatalabb volt, talált valakit ott kinn magának. Az asszony ebbe belezavarodott, és hazajött. Sokáig feküdt a zárt osztályon Zomborban... Most az aggok házában él, marokszámra szedi a nyugtatókat, soha még az udvarra se megy le. Otthagytta a házat is. Luciának ezért mondogattam, hogy figyeld meg, mit hogyan csinállok, házi munkát, takarítást, hímzést, főzést, vasalást, mert neked nincs anyád, aki minderre megtanítana. Szófogadóan viselkedett. Akkor sem volt vele semmi baj, amikor udvarolni kezdett neki egy fiú. Őszintén beszélt róla. Azóta összeházasodtak, van két gyerekük, Boszniában élnek, magánboltot nyitottak. Lucia rendszeresen ír. Jól emlékszem legelső leveleinek egyikére, melyben azt kérdezte, hogyan kell kovászos uborkát készíteni.

Ilonka története kevésbé szívderítő. Az anyja szellemi fogyatékos, abban az időben szociális segélyből meg napszámából tartotta fenn magát, már negyvenen túl született a lánya. A faluban sokat beszéltek az esetről, találgatták kajánkodva, ki lehet az apa. A gyanú árnyéka egy agglegényre vetődött, aki persze nem vállalta az apaságot. Ilonkán nagyon hamar kiütköztek a terhetség első jelei. Ide került Pélmonostorra, a gyógypedagógiára. Amikor először megláttam, elállt a lélegzetem: olyan csomókban állt össze a haja, mint aki életében nem látott fésűt; hárman fogtuk le a lányokkal a kádban, mert nem szokott hozzá a fürdéshez. Hónapokig tartott, amíg a hajából a tetűt kiirtottam. Jóformán járni sem tudott, főleg azért, mert a születésétől problémái voltak a lábával. Elhanyagolták, nem kezelték. Érvényes volt ez a viselkedésére is. Hiányzott belőle mindenféle kontroll, nem válogatta meg sem a szavait, sem a tetteit. Néztük egy este a tévét, és azt mondta, hogy ő szerelmes az egyik zenészbe. Csak egyszer látta a képernyőn. Sokáig emlegette, aztán kigyógyult belőle. De utána furcsa szokást vett fel: akit szimpatikusnak talált, egyszerűen odament hozzá, és megcsókolta. Ahogy nőtt, a dolog egyre kellemetlenebbé vált. Az anyja közben férjhez ment egy ugyancsak csökkent szellemi képességű fiatalemberhez, aki talán a fia lehetett volna. Ilonka egyszer elmesélte, hogy mi történt otthon a hétvégén. Ő mindent szabadszájúan mesélt el, a dolgokat a legprimitívebben megnevezve. A mostohaapja tapogatni kezdte, majd közöszült vele. Részletesen elmesélte, hogyan nyúlt a lába közé. Hogyan vált rendszeressé köztük ez a kapcsolat, mintha a világ legtermészetesebb dolga lett volna, hogy a mostohaapja liliomtipró, és ráadásul mindez az anyja beleegyezésével és támogatásával történt. Az asszony először kívülről rájuk zárta az ajtót. Aztán már nem is volt szükség zárkózásra, ment minden, mint a karikacsapás. Egyszer eljött ide is meglátogatni a mostohaapja. Leült a heverőre, a kislányt az ölébe vette, tapogatta, ölelgette. Haza kellett küldenem, mert nem nézhettem tovább. Elmeséltem bent, a Vöröskeresztben, mi történik a kislánnyal. Áthelyezték egy másik városba. Ilonka írt nekem. Ákombákom, alig olvasható szavakból állt a levél. Azt írta, küldjek neki egy lemezjátszót. Azóta ott megoperálták a lábát, szebben tud járni. Eljöttek a nyáron az anyjával meglátogatni. Ilonka mindenáron nálam akart maradni.

Ugyanabból a faluból jött Katica is. Sok hasonlóság van a sorsukban. Szülei elváltak, az anyja visszament Boszniába, a kislány az apjával maradt. Egyik napról a másikra szótlanná, étvágytalanná, magába zárkózottá vált. Elhanyagolta a tanulást, a higiénit. Legközelebbi barátnőjének mesélte csak el bizalmasan, hogy az apja nemi erőszakot követett el rajta. Ez a fülébe jutott a tanítónőnek, feljelentést tett az apa ellen. Ideiglenesen nálam helyezték el. Egészen jó tanuló volt. Később a nagyszülők vállalták, hogy a gondját viselik.

Meg vagyok róla győződve, hogy mindaz, ami kiütözik a gyerekeken, a felnőttek bűne. Gyanútlanul és ártatlanul mesélik el a legvisszataszítóbb eseteket. Mert a gyerekek őszinték, és amit mondanak, sokszor leleplező a felnőttekre nézve.

Most magamról kellett volna beszélnem, és ez a nehezebb. Az én életem nem érdekes, inkább csak másokéről tudok mesélni.

Fehér László (Magyarország)